

ПРОСОПОГРАФІЯ: ЗМІСТ, РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ У ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Лопачька Наталія

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії, теорії держави і права та філософії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Сучасна історична наука послуговується різними методами дослідження. Дослідники мають можливість використовувати широкий потенціал наукового інструментарію. Важливо відмітити, що людина, людська дійсність – найважливіші у історичному процесі. Вивчення особливостей діяльності людини, особистості, певного соціуму спонукає науковців звертатися до просопографії і просопографічного методу. Просопографія визначається як «...спеціальна історична дисципліна, що вивчає весь комплекс джерел біографічного та іншого особистісного характеру, а саме: зовнішність, індивідуальні риси та якості. Соціальне й етнічне походження, родинні зв'язки, кар'єру, різноманітні життєві обставини тощо з метою створення портретів окремих осіб чи груп, об'єднаних за певними спільними критеріями, для реконструкції минулого як історії людей» [2]. Просопографічний метод (метод дослідження колективних біографій), «...який кожному особу, що потрапила в поле наукової зацікавленості дослідника, розглядає як особистість та як індивідуальність. Навіть за відсутності достатньої кількості документального і наративного матеріалу він дозволяє шляхом історичного занурення реконструювати особистість у її громадському, суспільному і приватному житті...» [4, с. 109].

Таким чином, просопографія займається пошуком, генерацією, атрибуцією та зведенням біографічних відомостей про осіб, які згадуються в історичних джерелах. У такий спосіб науковець отримує інформацію не лише про конкретну історичну постать, а має можливість відтворювати повноцінну картину минулого як історії людей. Просопографія сьогодні трактується і як «збірка біографічних...» відомостей «...про історичних осіб, забезпечені покликами (авт.) на джерела, просопографічні словники чи лексикони» [1, с. 7].

Термін «просопографія» відомий ще з XVI ст. Першу наукову просопографію зібрали у 3-х томах і видали у 1897-1898 рр. представники німецької історичної школи економіки Елімар Клебс, Герман Дессау, Пауль фон Рохден – «це була просопографія Римської імперії перших трьох століть нашої ери (Prosopographia Imperii Romani)» [1, с. 7]. У західноєвропейській історіографії термін «просопографічний метод» «став відомим з кінця XIX ст. Його почали практикувати німецькі історики

античності для реконструкції життєвих шляхів (кар'єр) окремих персонажів (в основному з середовища еліт) на матеріалах літературних, нумізматичних і переважно епіграфічних пам'яток» [3, с. 9]. В результаті це дало можливість до укладення так званих колективних біографій конкретної професійної групи, що стосувалася суспільства античного періоду. У результаті просопографічний метод активно почав використовуватись у історичних дослідженнях, однак він послуговувався і як статистичний метод, наприклад, для фіксування деталей службової кар'єри окремих осіб, і як для вивчення стану й динаміки розвитку цілих суспільних груп. Сучасні західноєвропейські дослідження активно практикують використання методу просопографії для вивчення колективних біографій окремих соціальних груп: нотаріусів, суддів, релігійних громад, духовних представників для різного історичного часу.

Українська історіографія мала свою необхідність у актуалізації просопографічних студій. Звісно, що найголовнішою причиною до популяризації використання просопографічного методу, була потреба у детальному дослідженні особи в історії, відтворенні її діяльності не лише як представника певної родини, а й її діяльності в поза родинному соціумі. В історичній науці важливим підходом було і сьогодні залишається вивчення не лише конкретної особи, а співвідношення її: з певною соціальною, етнічною, національною групою, професійною приналежністю тощо. У сучасній історичній науці просопографічний метод використовується найчастіше для створення колективних біографій, що дає можливість визначати певні закономірності у формуванні, функціонуванні певної соціальної групи. Таким чином, з одного боку вивчається конкретна історична постать, її індивідуальні характеристики і персоніфікуються ці дані із перебігом певних історичних подій, поведінкою цієї особи у соціуму, її впливом й значенням у певній сфері діяльності.

Таким чином, просопографія, просопографічний метод дослідження у сучасній історичній науці мають неабияку цінність. Через призму діяльності конкретної особи, дослідники мають можливість узагальнювати і систематизувати історичні відомості, які формують уявлення про цілі суспільні групи, що дозволяє створювати колективні біографії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лутовий О. М. Просопографія в історичному дослідженні: методичні вказівки до спеціального курсу. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. 32 с.
2. Просопографія. Енциклопедія історії України. URL: <http://surl.li/frmqxs> (дата звернення: 09.09.2024 р.)
3. Старовойтенко І. Просопографія: підходи до трактування змісту наукової дисципліни в історіографії. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. Вип. 13. 2006. С. 6-27.
4. Чубіна Т. Просопографія як метод дослідження козацько-старшинських родів. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: Просвіта, 2009. Вип. XXVI. С. 109-111.

РОЛЬ ПРИНЦИПУ ДОБРОВІЛЬНОСТІ У ЗАРОДЖЕННІ І РОЗПАДУ СТУДЕНТСЬКИХ БУДІВЕЛЬНИХ ЗАГОНІВ

Малиніна Тетяна

*доктор філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія,
доцент кафедри історії та культурології,
проректор з науково-педагогічної роботи,
соціального розвитку та молодіжної політики
Харківського національного університету
міського господарства імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна*

У відбудові народного господарства в післявоєнний період 20 століття активно залучалася студентська молодь. Проведені дослідження засвідчують факт створення студентських загонів для подолання аграрної кризи залучивши молодь у середині 50 років 20 століття до освоєння цілинних земель [1, с. 393-395]. Згодом утворення студентських будівельних загонів активно використовувалися для вирішення проблем розвитку промисловості і були задіяні на грандіозних, масштабних новобудовах народного господарства.

Студентські об'єднання були створені рішеннями зверху рішенням партструктури. У 1953 році ЦК КПРС на вересневому пленумі оголосив курс на проведення реформ у сільському господарстві [2, с. 34]. Спочатку з метою інтенсивного розвитку сільського господарства в 1954 році Пленум ЦК КПРС прийняв рішення про освоєння цілинних і перелогових земель Казахстану, Сибіру, а також на Уралі й Північному Кавказі [3, с. 27-29].

В 1956 році керівництво КПРС звернулося до комсомольських організацій із закликом направити кращих представників радянської молоді на Північ і в східні райони країни для будівництва електростанцій, металургійних, хімічних, нафтопереробних і машинобудівних заводів та інших об'єктів народного господарства. Одна за одною виростали комсомольські новобудови Братська, Кременчуцька, Дніпродзержинська ГЕС, 37 комсомольських шахт на Донбасі. За участі молодіжних організацій будувалися металургійний завод в Казахстані, Криворізький збагачувальний комбінат, гідроелектростанція на Волзі й Дніпрі, нафтопровід «Дружба» й багато інших.

Участь у цих об'єднаннях молоді було масовим і основним принципом формування таких загонів на початковому етапі був принцип добровільності. Серед основних мотивацій які спонукали молодь до участі в добровільних загонах були романтика, покращення матеріального становища, бажання освоїти нову професію, намагання бути корисними суспільству, можливість набути практичного досвіду в освоєнні

спеціальності та отримати трудовий стаж і робочий розряд спеціаліста. Вагомою мотивацією була і ідеологічна складова та можливість проявити лідерські якості для подальшого кар'єрного росту. Про вагомість такої мотивації говорить проведене опитування у 1971 році, на питання щодо співвідношення моральної і матеріальної винагороди за роботу в СБЗ 48 % надали перевагу пункту «отримати увагу й схвалення керівництва щодо роботи в загонах» [4, с.132].

Але вже початку 1980-х років у всіх напрямках діяльності студентських будівельних загонів негативним явищем є формалізм, бюрократизація й криза довіри молоді до вертикалі управління СБЗ. Цей висновок підтверджується даними дослідження. Порушення принципів добровільності та прояв кризових явищ в Студентських будівельних загонах приводили на думку учасників до того, що були порушення в організації прийому до будзагонів керівними органами (48,4 %); [5, с. 21].

Зниження високої продуктивності і масовості цього руху стали наслідком порушення основного принципу формування загонів- принципу добровільності. Це привело до того, що на початку 80-х років прослідковується стрімке падіння престижу популярності студентського будівельного руху в молодіжному середовищі. Опитування проведені в той час вирізняють основні причини серед яких на першому місці 33,2 % порушення принципу добровільності. [6, с. 75-76].

Замість активного вирішення проблем і прийняття конструктивних дій керівництво посилює бюрократичний апарат і продовжує нарощувати кількісні показники у видачі нормативних, рекомендаційних та інших документів.

Отже, дотримання принципу добровільності був одним з основних мотиваційних чинників при створенні будівельних загонів. Серед економічних, політичних, соціальних причин вагому роль відіграла саме порушення цього принципу в середині 80-х років 20 століття.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Малиніна Т. В. Студентські будівельні загони – специфічна форма молодіжного руху. *Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Харків, квіт. – трав. 2019 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків, 2017. С. 393–395. – Існує електронна версія. (Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Desktop/Стратегія%20розвитку%20міст\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Desktop/Стратегія%20розвитку%20міст(1).pdf), вільний).
- 2.Державний архів Харківської області, Ф. П–6. Харківський міський комітет ЛКСМ України, м. Харків. 1934–1990 рр., Спр. 680. Звіт по політико-виховній роботі студентських будівельних загонів України, 1970 р., 168 арк.
- 3.Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф.7. Центральний Комітет Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України (Молодь за

демократичний соціалізм) (ЦК ЛКСМУ (МДС), м. Київ (1919–1991). Оп. 15., Спр. 59, 216 арк.

4. Мамолетов И. А. Из опыта работы партийной организации Новосибирского государственного университета по руководству студенческими строительными отрядами. *Студенческие строительные отряды. Опыт, проблемы, перспективы: докл. и материалы к науч.-практ. конф.* / сост. Н. Б. Абаева. Алма-Ата: Изд-во Казахстан. штаба Всесоюз. студен. строит. отряда, 1971. С. 26–36.

5. Центральный державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України, м. Київ) Ф. 7. Центральный Комітет Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України (Молодь за демократичний соціалізм) (ЦК ЛКСМУ (МДС), м. Київ (1919–1991). Оп. 15. Спр. 1155. Отчёт о производственной деятельности студенческого строительного отряда Украины, 1973 г., 298 арк.

6. Центральный державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України, м. Київ) Ф. 7. Центральный Комітет Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України (Молодь за демократичний соціалізм) (ЦК ЛКСМУ (МДС), м. Київ (1919–1991). Оп. 15. Спр. 1268. Отчёт по производственной деятельности студенческих строительных отрядов Украины, 1974 г., 192 арк.